

**TALABALARDA VATANPARVARLIK TUYG‘ULARINI SHAKLLANTIRISHDA
SHARQ ALLOMALARINING ASARLARIGA NAZAR****Temir Hasanovich Olimov**

Osiyo Xalqaro universiteti dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Umida Kamolovna Kurbanova

Osiyo Xalqaro universiteti pedagogika-psixologiya yo‘nalishi magistranti.

Annotatsiya: ushbu maqolada talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda o‘zi yashayotgan mamlakat, jamiyat ravnaqi, istiqboli uchun ulardan oqilona foydalanishga qaratilgan shaxs insonparvarligini tarbiyalovchi faoliyatni rivojlantirish, yuksak aql-zakovat egasi bo‘lib, yaratuvchanlik, bunyodkorlik, tashabbuskorlik, Vatani va xalqiga mehr-muhabbat, faxr va iftixor tuyg‘ulari bilan yashash, axlokiy-huquqiy burchni, mas’uliyatni teran anglashi lozimligi va sharq allomalarining asarlari orqali buni anglashning mohiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: yuksak, aql-zakovat, yaratuvchanlik, bunyodkorlik, tashabbuskorlik, Vatani va xalqiga mehr-muhabbat, faxr va iftixor, yashash, axlokiy-huquqiy burch, mas’uliyat.

Vatan tuyg‘usi haqida gapirar ekanmiz, avvalo uning insonda mavjud psixologik his-tuyg‘u ekanini alohida ta’kidlab o‘tmoqchimiz. Vatan tushunchasini pedagogik nuqtai-nazardan o‘rganganda esa insonda mavjud bo‘lgan bilish faoliyatining umumiylikdan xususiylikka tomon boradigan fikr yuritish nuqtai nazaridan yondashmoq lozim: demak, vatanning umumiy tushuncha ekani - bu insoniyat uchun yer kurrasining o‘ziga makon etgani bo‘lsa; millatning paydo bo‘lishi va qaysi millat qaerni vatan deb bilgani esa bilishning xususiylik tomon boradigan yo‘lidir.

Vatanparvarlik - umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikning asosiy tamoyillaridan biridir. «Vatan» arabcha so‘z bo‘lib, o‘zbek tilida «ona-yurt» degan ma’noni anglatadi. Vatanga muhabbat, yurtga muhabbat har bir millat kishisiga xos bo‘lgan muqaddas va ulug‘ qadriyatdir. Vatanparvarlik har bir kishida o‘z uyiga, tug‘ilib o‘sgan yeriga, ota-ona, aka-uka, opa-singillariga bo‘lgan munosabatida aks etadi. Vatanparvarlik - bu umuminsoniy qadriyat bo‘lib, har bir kishining Vatanga bo‘lgan sodiqligini, sadoqatini ifodalaydi.

Oliy ta’lim tizimi talabalarida vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishda Sharq durdonalaridan Kaykovusning «Qobusnoma» asari muhim o‘rin tutadi.

Sharq olamida ilmiy-tarbiyaviy va pedagogik tomondan kitobxonlar diqqatini jalb qilgan muhim asarlardan biri Kayqovusning 1082-1083 melodiy, 175 hijriy yillarda yaratilgan «Qobusnoma» asaridir. Kayqovus bu asarni o‘g‘li Gilonshoxga bag‘ishlaydi.

«Qobusnoma» asarida ota-ona haqida aytilgan hikmatlar zamirida Vatanga bo‘lgan muhabbat mujassamdir. Bu asar oradan necha yillar o‘tsa hamki, xuddi kechagina yozilganday o‘zining tarbiyaviy qiymatini yo‘qotmagan.

Vatan, vatanparvarlik, vatanga e’tiqod so‘zlari doimo biri-ikkinchisini to‘ldirishi, ifodalashini inobatga olib, “vatanparvarlik” tushunchasining mazmuni, mohiyatini tushunib olish lozim. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”da vatanparvarlik - kishilarning ona-yurtiga, o‘z vataniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Vatanparvarlik barcha kishilar, xalq, millatlar uchun umumiy bo‘lgan asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg‘u, ma’naviy qadriyatlardan biri. Tarixiy jihatdan vatanparvarlik kishilarning o‘z vatanlari taqdiri bilan bog‘liq ijtimoiy rivojlanish, xalqlarning o‘zlari yashayotgan hududning daxlsizligi va

mustaqilligi yoʻlidagi kurashi jarayonida takomillashib kelgan his-tuygʻular jamlanmasi hamdir. Bu vatanning oʻtmishi va hoziri bilan faxrlanishda, manfaatlarini himoya qilishda namoyon boʻladi.

A.Erkaevning “Maʼnaviyat millat nishoni” kitobida vatanparvarlik tuygʻusi haqida quyidagicha fikr bildirib oʻtiladi:–“vatanparvarlik”-eng avvalo, mustaqillikni mustahkamlashga ijobiy hissiy munosabatdir. Shuning uchun ham oliy taʼlim muassasalari talabalariga vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirishda ulkan va boy merosimizdan, jumladan, «Muhammad paygʻambar qissasi», «Hadislar»dan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Talabalarda vatanparvarlik tuygʻularini shakllantirishda yuksak nafosat va mangu hikmat obidasi boʻlgan «Kalila va Dimna» asarining ahamiyati ham juda kattadir.

Eng qadimiy madaniyat beshigi boʻlgan mamlakatdan biri Hindistonda melodning I asrlaridayoq vujudga kelgan «Ramayana», «Mahabhorat», «Qural», «Megaduda», «Raxuvansha», «Qumarasambxava», «Dashakumacharita», Panchataitra», «Xitopadesha», «Shakuntala», «Malyavika va Agnimtra», «Mudrarakshayasa» kabi mashhur va maʼlum asarlar qatorida yaratilgan «Kalila va Dimna»da vatanparvarlikka undovchi qimmatli epizodlar talaygina.

III-IV asrlarda yaratilgan bu qadimiy adabiy yodgorlik oʻsha davrning saviyasiga va sharoitlari taqozo qilingan baʼzi gʻoyaviy mahdudlik hamda ziddiyatlarga qaramay, uning asosida yotgan ilgʻor fikrlar katta ahamiyatga egadir. «Kalila va dimna» dagi hikoyalar hayvonlar tilidan olib borilsada, ijtimoiy hayot, odamlar orasidagi munosabat koʻzda tutiladi.

Oʻz davrining haqiqiy manzarasini aks ettirgan bu asardan shunday xulosa chiqadi: «Xoʻjayin va qirol, shox va qul bor joyda hamisha oʻlim va jazo boʻladi». Asarda bunday koʻrimsiz manzarani, bunday fojiali holatni qayd etish bilangina cheklanmasdan u qattiq qoralanadi.

Mana shu bir birini istisno etadigan olam, ular orasidagi keskin ziddiyat, ularning oʻzaro olishuvi; birinchi olamga nafrat va ikkinchi olamga muhabbat; yomonlikni qoralash va yaxshilikni ulugʻlash, shu yomonlikka qarshi kurashga undash, uni yoʻqotishga intilish, shu yaxshilikning tantanasini taʼmin etishga chorlash asarning asosiy mazmunini tashkil etadi. Bu masalalarning barchasi yuksak badiy goʻzal hikoyatu rivoyatlar, ajoyib umumlashmalar va hayratomuz hikmatli iboralar orqali ochiladi, tasvir etiladi.

Buning ustiga asarda falsafa va ilohiyotga oid murakkab masalalar haqida juda koʻp fikrlar bayon etiladi. Chunonchi, garchi odamning baxti va yo baxtsizligi osmondan, taqdirdan boʻlsada, lekin asosan baribir, odamning oʻz harakati va intilishiga, aqli va irodasiga, mehnatni va qobiliyatiga bogʻliqdir, degan fikr ilgari suriladi va hayotiy misollar bilan tasdiqlanadi. Asarni oʻqiganda shunday tasavur paydo boʻladiki, uni yaratganlar zoʻr faylasuf va ulkan soʻz saʼnatkor boʻlganlar. Ular oʻzlarining gʻoyat gʻazabli ham yumshoq tabiatli ekanliklarini namoyon qilganlar, hazil-mutoyiba va oʻtkir tilli haqiqat himoyachilari ekanliklarini koʻrsatganlar.

Shuningdek «Kalila va Dimna» boshqa halqlar, jumladan, oʻzbek halqi tarixida ham asrlar mobaynida gʻoyat muhim ijobiy rol oʻynagan. U oʻzining ajoyib gʻoyalari va yuksak badiyligi bilan talabalar ongini oshirishda, badiy did hamda xissiyotini boyitishga yordam berdi. Qadimdan boshlab oʻzbek halqining ogʻzaki va yozma adabiyotiga taʼsir koʻrsatib, ilgʻor madaniyatining boyishiga muhim hissa qoʻshdi. Buni biz oʻzbek xalq ijodi namunalari va Navoiy, Gulxaniy, Hamza, kabi qator mumtoz shoirlarimizning ijodlarida yaqqol koʻramiz.

O‘z davrining haqiqiy manzarasini aks ettirgan bu asar bugungi kun uchun ham juda qimmatli bo‘lib, talabalarda vatanparvarlik, yurtsevarlik tuyg‘usini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda jamiyatni yangicha taraqqiy ettirish davri davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilangan ekan, bu muhim jarayonda Yoshlar ittifoqining o‘rni alohida ahamiyatga ega. Mustaqillik sharofati tufayli yoshlar tarbiyasiga tarbiyaning muhim omillaridan biri yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga e‘tibor kuchaydi.

Talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ularning o‘z yurtiga sodiq farzand ekanligini aks ettirish va shu asosida ularda yuksak darajadagi fuqarolik madaniyyatini shakllantirish, o‘z yurtining mustaqilligini mustahkamlash uchun fidoiy insonlar, bunyodkorlarni tabiyalashni nazarda tutadi. Shuningdek, o‘zi yashayotgan mamlakat, jamiyat ravnaqi, istiqboli uchun ulardan oqilona foydalanishga qaratilgan shaxs insonparvarligini tarbiyalovchi faoliyatni rivojlantirish, yuksak aql-zakovat egasi bo‘lib, yaratuvchanlik, bunyodkorlik, tashabbuskorlik, Vatani va xalqiga mehr-muhabbat, faxr va iftixor tuyg‘ulari bilan yashash, axlokiy-huquqiy burchni, mas‘uliyatni teran anglashi lozim.

Mustaqillik kabi oliy ne‘matni mustahkamlash, Yangi O‘zbekistonni barpo etish uchun yoshlarning siyosiy-ma‘naviy faolligini oshirish, vatanparvarlik hoyalarini shakllantirish mazmunidan o‘rin olgan Vatan quvonchi, Vatan sevinchi, Vatan tuyg‘usi, Vatan faxri kabi tushunchalarni ular ongiga singdirish lozim. Buning ta‘lim muassasalarida o‘qituvchi talabalarning o‘quv-biluv faoliyatini tashki etishda mustaqillik g‘oyasining mazmun-mohiyati tug‘risida ma‘lumot berar ekan, avvalo talabalarda vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, burch, mas‘uliyat, faxr, iftixor birligini tarbiyalashga harakat qilmog‘i zarur.

T.Qurbonovning “Milliy g‘urur va madaniy meros dialektikasi” kitobida ham vatanparvarlikka to‘xtalib o‘tiladi, unda “vatanparvarlik”- vatan oldidagi mas‘uliyat va burchni anglash tushuniladi. Vatanparvarlik nihoyatda serqirra bo‘lib, tarixiy, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy taraqqiyot jarayonida doimo takomillashib, rivojlanib boradi. Vatan manfaati, qadr-qimmatini, taqdirini, istiqbolini qancha ko‘p anglatilsa, kishilarda vatanparvarlik tuyg‘usi shuncha baland bo‘ladi. Har bir shaxsdagi vatanparvarlik tuyg‘usi jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liq. Haqiqiy vatanparvarlik millat, vatan manfaati bilan yashash, uning istiqboli, manfaati yo‘lida mehnat qilish hamda kurashishdir”.

Vatanparvarlik tuyg‘usi nasldan naslga o‘tadigan, tug‘ma his-tuyg‘ular jamlanmasi emas, balki, tarbiya jarayonining mahsulidir. Vatanparvarlik vatan boyliklari-yu, go‘zal tabiatidan faxrlanishgina emas, balki uni yanada mukammalroq his qilish, shu zamin uchun ter to‘kish, xalqining farovon xayoti uchun o‘z manfaatidan yurtdoshlari manfaatini yuqori qo‘yish, vatan himoyasiga shay turish, xalq qadriyatlarini kelajak avlodlarga meros qilib qoldirishda o‘z hissasini qo‘shish bilan namoyon bo‘ladigan hatti-harakatlar majmuasidir. Shu bilan birga vatanga e‘tiqod vatanparvarlikni to‘ldirib, mukammallashtirib boruvchi dunyoqarashning bir bo‘lagidir. Chunki oliy ta‘limda tahsil olayotgan talabalar jamiyatda o‘zlarining munosib o‘rinlarini topishlari, Vatan ravnaqi uchun sidqidildan xizmat qilishlari, fidoyilik ko‘rsatishlari, safarbarlik xislatlarini namoyon qila olishlari uchun ularda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish nihoyatda zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Olimov, T. H. (2019). SPIRITUAL AND MORAL ASPECTS OF THE FORMATION OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION. *Theoretical & Applied Science*, (12), 662-665.

2. Olimov, T. H. (2020). The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists. *Pedagogical skill-Bukhara*, 5.
3. Olimov, T. H. (2019). Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers. *Pedagogical skill-Bukhara*, 2.
4. Olimov, T. H. (2016). Formation of self-awareness in youth. *Social and humanitarian sciences in the educational system.-Tashkent*, 4.
5. Olimov, T. (2020). BO'LAJAK OLIY MA'LUMOTLI MUTAXASISLARDA FUQAROLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AYRIM YO'NALISHLARI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 1(1), 20-27.
6. Olimov, T. THE ROLE OF NATIONAL SPIRITUALITY AND VALUES IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION.
7. Ikromova Sitora Akbarovna. (2024). PSIXOLOGIK MASLAHAT BOSQICHLARI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 860–866.
8. Икромова Ситора Акбаровна. (2024). ЭТАПЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОНСУЛЬТАЦИИ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 867–874.
9. Икромова Ситора Акбаровна. (2024). ЭТАПЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОНСУЛЬТАЦИИ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 875–881.
10. Ikromova Sitora Akbarovna. (2024). MASTERING THE BASICS OF PEDAGOGICAL SKILLS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 882–887.
11. Ikromova Sitora Akbarovna. (2024). PEDAGOGIK MAHORAT ASOSLARINI O'ZLASHTIRISH. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 888–893.
12. Икромова Ситора Акбаровна. (2024). ОСВОЕНИЕ ОСНОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 894–899.
13. Ikromova Sitora Akbarovna. (2024). МАТЕМАТИК TUSHUNCHALARNI SHAKLLANISHINING АНАМИЯТИ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 900–905.
14. Икромова Ситора Акбаровна. (2024). ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 906–911.
15. Ikromova Sitora Akbarovna. (2024). THE IMPORTANCE OF FORMING MATHEMATICAL CONCEPTS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 912–917.
16. Ikromova, S. (2024). PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA SHAKLLARI VA MAZMUNI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 918–924.
17. Ситора , И. (2024). ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 925–932.
18. Ikromova , S. (2024). FORMS AND CONTENT OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 933–939.
19. Sadridinovich, J. T. (2024). ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL DATA IN ADOLESCENTS USING SPSS PROGRAM. *PEDAGOG*, 7(4), 266-272.